

Utvalg:	Forskningsutvalget	Dato: 22.03.2023
FU-sak: 17b/23		Arkivsaknr.:

Åpen vitenskap - Status forlagsforhandlinger for åpen tilgang

Bakgrunn

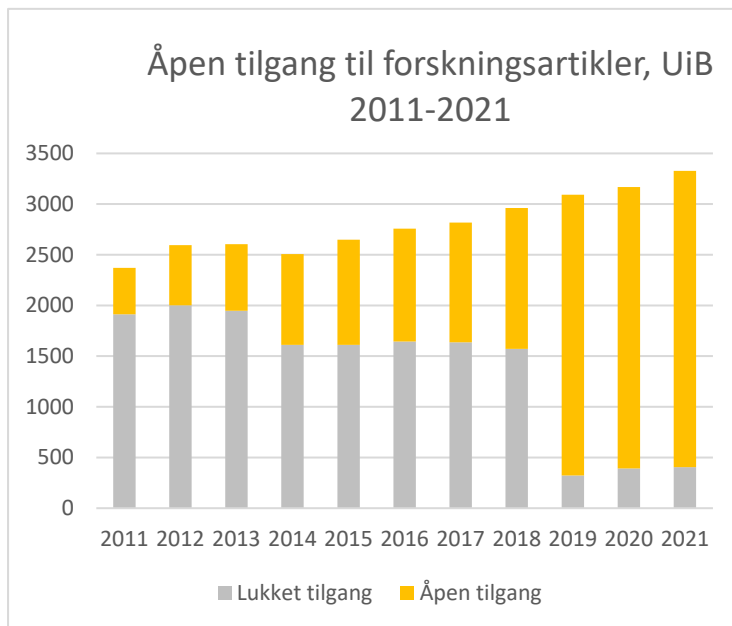
I 2020 vedtok UiB ved universitetsstyret *politikk for åpen vitenskap* hvor det heter at «UiB skal i nasjonale og internasjonale nettverk og samarbeid fremme åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner. UiB skal arbeide for at det utvikles infrastrukturer der åpen tilgang kan realiseres med minst mulig administrasjon for den enkelte ansatte.» Universitetsbiblioteket fikk et særlig ansvar for den delen av UiBs politikk for åpen vitenskap som omhandler åpen tilgang. Vi oppsummerer kort senere tids historikk i UiBs arbeid med åpen tilgang før vi redegjør for status i nasjonale forlagsforhandlinger for åpen tilgang.

I 2017 vedtok regjeringen krav om at alle offentlig finansierte forskningsartikler skal ha åpen tilgang med frist 2024 for å få dette på plass. I 2018 vedtok forskningsrådet krav om at alle forskningsartikler de finansierer skal ha *umiddelbar* åpen tilgang, altså at artikkelen har åpen tilgang på publiseringstidspunktet. EUs rammeprogram har også krav om at alle forskningsartikler de finansierer skal ha umiddelbar åpen tilgang. Både forskningsrådet og EU stiller spesifikke og forskjellige krav til hvordan publikasjoner skal gjøres tilgjengelige med åpen tilgang.

Omtrent halvparten av alle forskningsartikler på verdensbasis utgis av 4 forlag, Elsevier, Wiley, SpringerNature, og Taylor & Francis. Denne maktkonsentrasjonen på forlagssiden har gjort det stadig dyrere å abonnere på tidsskrift. Med krav om åpen publisering ble det viktig å unngå dobbelbetaling, at vi i minst mulig grad endte opp med å betale for både lesetilgang og for å kunne publisere med åpen tilgang. Det ble også viktig å unngå at forskernes valg av tidsskrift ble begrenset til kun de tidsskriftene som allerede kunne tilby publisering med åpen tilgang.

Ansvar for nasjonale forlagforhandlinger er lagt til Sikt – kunnskapssektorens tjenesteleverandør, et offentlig forvaltningsorgan under kunnskapsdepartementet, ved Seksjon for lisensavtaler og åpen tilgang (heretter: Sikt). Siktets forhandlingsråd, hvor UiB er representert ved bibliotekdirektøren, skal sikre brukermedvirkning i forhandlingsstrategiske spørsmål.

UiB har siden 2018, sammen med resten av BOTT, samarbeidet tett med Sikt for å fremforhandle forlagsavtaler som gir åpen tilgang til offentlig finansiert forskning der hvor forskerne selv ønsker å publisere, og innenfor økonomisk bærekraftige rammer. Forhandlinger med de største forlagene ble

påbegynt høsten 2018 og inkluderte, i tillegg til ansatte fra Sikt, rektoratsmedlemmer og bibliotekdirektører fra BOTT i forhandlingsgruppene. De første avtalene ble inngått i 2019, og i 2020 hadde UiB avtaler om åpen publisering med 14 forlag og som omfattet ca. 9 000 tidsskrift.

Disse forlagsavtalene bidro til en kraftig vekst i åpen tilgang ved UiB (se diagram), men de bidro også til uforutsette ekstrakostnader i millionklassen på grunn av begrensninger i hvor mange artikler det var mulig å publisere innenfor

avtalene. Et av målene med avtalene var nettopp å sikre åpen tilgang i bærekraftige økonomiske rammer. Det ble tydelig hvordan økonomi og valgfrihet betinget hverandre i disse avtalene. Når åpen tilgang er muligjort gjennom kommersielle tjenester styrt av forlag med monopollignende posisjoner, stiller universitet og forskere med en ulempe som enten må bøtes på ved å betale mer eller ved å gi fra seg valgfrihet når man skal bestemme seg for hvor man skal publisere. Det er ikke gitt at budsjett alltid vil kunne strekke til, derfor må man finne andre løsninger.

UiB ved universitetsstyret vedtok november 2022 å innføre en institusjonell rettighetsordning som gir UiB en forutgående rett til å tilgjengeliggjøre alle forskningsartikler i institusjonelt arkiv uavhengig av hva forlagene måtte ha av retningslinjer for dette. Dette styrker forskernes valgfrihet til å publisere hvor de vil i møte med krav om åpen tilgang, samtidig som det bidrar til å frigjøre UiB fra forlagsstyrt åpen tilgang.

Forlagsforhandlinger for åpen tilgang for perioden 2023-2024

I 2022 var det open access-avtaler med 8 forlag som måtte reforhandles. De største forlagene i denne runden var Wiley, SpringerNature og Taylor & Francis, som for UiB kostet ca. 15 millioner kroner i 2022. Sikt's Forhandlingsråd anbefalte mål om reduserte kostnader og full dekning av åpen tilgang i avtalene. Målet om prisreduksjon gjaldt særlig for de største forlagene. Med både SpringerNature og Taylor & Francis ble det inngått avtaler med 10 % prisreduksjon og full dekning av åpen tilgang. Forhandlingene med Wiley pågår ennå, men NTNU har allerede bestemt seg for å forlate denne avtalen.

For UiB representerer Wiley-avtalen ca. 150 artikkelpublikasjoner med åpen tilgang i året til en verdi av ca. 4,5 mill. kroner, lesetilgang til ca. 1500 tidsskrift med rundt 160 000 årlige artikkelnedlastninger, og årlige kostnader mellom 7 og 8 millioner kroner. Dersom partene ikke blir enige om en ny avtale må UiB dekke behovene på andre måter. Åpen tilgang vil bli ivaretatt gjennom

rettighetsordningen for publisering i lukkede tidsskrift og UiB dekker kostnadene for publisering i rent åpne tidsskrift. Lesetilgang vil bli ivaretatt gjennom en kombinasjon av rettigheter til lesetilgang til tidligere årganger av tidsskriftene, enkelte tidsskriftabonnement, og artikkelbestillinger til sluttbrukere. Disse tiltakene vil kunne finansieres innenfor rammen av de innsparte midlene som ellers ville gått til Wiley-avtalen.

Åpen tilgang etter 2024

Publiseringslandskapet er fortsatt i endring. Forskningsrådet, som medlem av cOAlition S, hadde i utgangspunktet satt utgangen av 2024 som frist for de nasjonale forlagsavtalene med åpen tilgang. Dette innebar at fra og med 2025 ville ikke lenger publisering gjennom nasjonale forlagsavtaler oppfylle kravet om åpen tilgang. Høsten 2022 kunngjorde cOAlition S at de allikevel vil regne artikler publisert i nasjonale forlagsavtaler fra og med 2025 for å oppfylle kravet om umiddelbar åpen tilgang.

Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2023-2032 står det at regjeringen vil:

- sørge for at offentlig finansiert forskning er tilgjengelig og at alle høyere utdanningsinstitusjoner har ordninger for publisering med åpen tilgang
- be HK-dir, Sikt og Forskningsrådet om å bistå forskningsinstitusjonene med å utarbeide en strategi for norsk vitenskapelig publisering etter 2024 og en plan for å nå målene i en slik strategi

Det har blitt opprettet en arbeidsgruppe for å svare på bestillingen i det andre kulepunktet over. Medlemmene i arbeidsgruppen er Lars Holden (Forskningsinstituttens Fellesarena (FFA)), Mathilde Skoie (UiO), Vidar Røeggen (UHR), Katrine Weisteen Bjerde (HK-dir), Lars Wenaas (Sikt), Johannes Waage Løvhaug (NFR), Espen Sandøe Karlsen (NFR) og Marte Qvenild (NFR).

Arbeidsgruppen skriver i sitt mandat at de ønsker å bistå fagmiljøene med å formulere en strategi for åpen publisering etter 2024, og at arbeidet skal foregå i tett dialog med fagmiljøene og institusjonene, blant annet gjennom å innhente råd fra publiseringsutvalgene i humaniora, samfunnsfag, medisin og MNT-fag og Forhandlingsrådet (SIKT).

Saken legges frem for Forskningsutvalget til drøfting. En viktig problemstilling som bør belyses er:

Gitt utviklingen i akademisk publisering nasjonalt og internasjonalt, og basert på erfaringene med åpen publisering hittil, hva er viktig fremover for å bl.a. kunne sikre kvalitet i forskning og ivareta forskeres interesser?

15.03.23 MCT/PSS

